

УДК 343.98(05)1

В.В. Юсупов, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, начальник науково-
дослідної лабораторії з проблем експертно-
криміналістичного забезпечення діяльності ОВС
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Проаналізовано зміст періодичних видань початку ХХ ст., окреслено типові питання, які висвітлювали в юридичних журналах, виокремлено видання, що спеціалізувалися на висвітленні криміналістичних аспектів розслідування злочинів, наведено передумови заснування української криміналістичної періодики.

Ключові слова: періодичне видання, журнал, газета, судова практика, розслідування злочинів, криміналістика.

Проанализировано содержание периодических изданий начала ХХ века, указаны типичные вопросы, освещаемые в юридических журналах, выделены издания, специализирующиеся на освещении криминалистических аспектов расследования преступлений, приведены предпосылки основания украинской криминалистической периодики.

The article analyzes the content of periodicals of the early XX century, defined the typical questions of legal journals, marked the publication specializing in coverage of aspects of forensic investigation of the crimes, listed prerequisites base of forensic Ukrainian periodicals.

На початку ХХ ст. у Російській імперії (у містах Санкт-Петербурзі, Москві, Києві, Одесі) почали створювати експертні установи, тому виникла потреба в ознайомленні працівників органів розслідування з можливостями проведення ними експертиз, порядком надання речових доказів на дослідження, вимогами щодо вилучення та упакування слідів злочину на місці події тощо. Це завдання реалізовувалося у різних формах, а саме: підготовка нормативно-правових документів; читання лекцій, організація проведення курсів підвищення кваліфікації, викладання спеціальних дисциплін у юридичних і медичних навчальних закладах; проведення іспитів під час вступу на певні посади; повідомлення відповідної інформації під час проведення зібрань, з'їздів, конференцій, нарад, опублікування її у друкованих виданнях (посібниках, брошурах, періодичних виданнях, перекладах іноземних книжок з криміналістики) тощо. Особливо важливого значення з позиції ознайомлення з передовими технологіями розкриття злочинів і дослідження речових доказів на початку ХХ ст. набули криміналістичні періодичні видання, що мали сталий наклад і широке розповсюдження.

З огляду на те, що питанням аналізу впливу періодичних видань на розвиток криміналістики в Україні на початку ХХ ст. у науковій літературі не приділено належної уваги, метою статті є дослідження стану висвітлення криміналістичних аспектів розкриття злочинів у періодичних виданнях початку ХХ ст. та їх впливу на розвиток криміналістики в Україні.

Насамперед слід з'ясувати визначення періодичних видань та їх види. Відповідно до Державного стандарту України періодичне видання — це видання, що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипно оформлених випусків, які не повторюються за змістом [1].

Видами періодичних видань є газети, журнали, часописи, бюлетені, календарі тощо.

Журнал — це періодичне журнальне видання, яке виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, ілюстрації, фотографії. Журнал повинен мати постійну рубрикацію та бути офіційно затвердженим. Одним із його видів є науковий журнал — періодичне журнальне видання статей і матеріалів теоретичних досліджень, а також статей і матеріалів прикладного характеру, призначене переважно для фахівців певної галузі науки [1].

Залежно від цільового призначення наукові журнали поділяють на науково-теоретичні, науково-практичні та науково-методичні.

На території України на початку ХХ ст. розповсюджувалися не лише власні періодичні видання, а й видання Російської імперії та інших країн (Німеччини, Австрії, Франції тощо). Спочатку питання криміналістики висвітлювали у періодичних виданнях загального юридичного напрямку, а згодом почали виходити друком спеціально організовані криміналістичні видання.

Так, до Жовтневої революції 1917 року питання протидії злочинності обговорювали на сторінках таких видань: «Вестник полиции», «Вестник судебной медицины и общественной гигиены», «Журнал гражданского и торгового права», «Журнал Министерства юстиции», «Журнал уголовного права и процесса», «Криминалист», «Право», «Судебная газета», «Судебное обозрение», «Тюремный вестник», «Юридическая газета», «Юридическая летопись» тощо.

Журнал «Вестник полиции» був першим російським журналом, що висвітлював діяльність поліції. Виходив він у 1907—1917 роках у м. Москві, розповсюджувався також на території України. Журнал спочатку видавали приватні особи: дворянин Л.А. Пушкін, військові офіцери Г.І. Сечинський та П.І. Гонецький, а з 1909 року право видання журналу перейшло до Міністерства внутрішніх справ Російської імперії. «Вестник полиции» був відкритим щотижневим ілюстрованим виданням. Він детально інформував про всі зміни у поліцейському відомстві, «гучні» кримінальні справи і дії поліції на місцях, стан злочинності в Росії, підготовку реформи поліції, роботу поліції зарубіжних країн. В одному з додатків до журналу друкували витяги із законодавчих актів та відомчі вказівки для поліцейських. Проте головним призначенням журналу було надання науково-методичної допомоги працівникам поліції: фахівці знайомили читачів з можливостями і прийомами дактилоскопії, іншими засобами розкриття злочинів [2, с. 61].

Видання «Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины» медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ Російської імперії виходило у Санкт-Петербурзі з 1865 року по 1917 рік. Журнал кілька разів змінював назву: у 1872—1881 роках — «Сборник сочинений по судебной медицине, судебной психиатрии, медицинской полиции, общественной гигиене, эпидемиологии, медицинской географии и медицинской статистике»; з 1882 року — «Вестник судебной медицины и общественной гигиены». На сторінках журналу публікували статті у галузі медицини, зокрема судової.

«Журнал гражданского и торгового права» видавався у Санкт-Петербурзі у 1871—1906 роках. У певні періоди він змінював назву: у 1873—1894 роках — «Журнал гражданского и уголовного права»; у 1894—1898 роках — «Журнал Юридического общества при имп. СПб. университете»; у 1899—1906 роках — «Вестник права» (орган юридичного товариства при Санкт-Петербурзькому університеті). Журнал містив рубрики «Узаконения и распоряжения правительства», «Высочайшие приказы по Министерству юстиции», «Юридическая хроника» (Росії та за кордоном), «Критики и библиографии», «Судебный отдел», «Отдел Гражданского права» тощо. Журнал був переважно цивільно-правового спрямування, а у рубриці «Судебный отдел» серед інших матеріалів публікували інформацію про цікаві кримінальні справи.

«Журнал уголовного права и процесса» видавала Російська група міжнародного союзу криміналістів у Санкт-Петербурзі упродовж 1912—1913 років чотири рази на рік. Видання містило статті з актуальних проблем кримінального права та процесу, судової практики, роботи пенітенціарних закладів, бібліографії, хроніку засідань російської групи Союзу криміналістів. Наглядним є зміст третього номера журналу за 1913 рік: «I. 1. П.И. Люблинский. Условное освобождение и неопределенные приговоры в Северной Америке. 2. Н.И. Идельсон. Революционный трибунал во Франции (10 марта 1793 г. — 31 мая 1795 г.). 3. А.Я. Лихтерман. Слово и дело Государево. (к изучению истории политических преступлений в России). II. Вопросы текущей жизни. 4. В.Д. Плетнев. Новый воинский устав о наказаниях. 5. Л.Н. Бровкович. К вопросу о толковании 476 ст. Устава уголовного судопроизводства. III. Судебная практика. 6. В.Н. Новиков. Процессуальные вопросы в практике Сената за 1912 г. 7. Положения, извлеченные из решений Сената за 1912—1913 г.г. IV. Библиография. V. Русская Группа Международного Союза Криминалистов. VI. Приложение. Труды IX Общего Собрания Русской Группы» [3]. Проте питання застосування криміналістики у протидії злочинності у журналі подавали поверхнево через висвітлення процесуальної форми розслідування кримінальних правопорушень.

Теоретично-практичний журнал кримінального права «Криминалист» виходив друком у м. Новгороді з 1882 року двічі на місяць. Як приклад доцільно навести один із номерів журналу: «1. Несколько замечаний по поводу статьи г. Минцлова «Особенности класса преступников». 2. Комментарий к 395 ст. Устава уголовного судопроизводства Н. Тугана. 3. Заметка по поводу разводов судебного следователя В. Каширина» [4, с. 1]. Прикладом спрямованості публікованих статей може бути стаття Валерія Волжина (датована 29.04.1882, м. Пенза) «К вопросу о нанесении увечий и ран в драках», присвячена розкриттю особливостей застосування ст. 1485 документа «Уложение о наказаниях» і аналізу гл. 10 доку-

мента «О нанесении увечья, ран и других повреждений здоровью» [5]. У статті досліджено процесуальний порядок порушення судового переслідування у порядку приватного обвинувачення, процесуальні строки, розмежування повноважень прокуратури і суду у цих провадженнях, а також питання визнання ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, запропоновано шляхи запобігання відповідним процесуальним помилкам. Крім того, у статті детально проаналізовано низку законодавчих актів у сфері кримінального процесу, касаційні рішення сенату та окремих судових палат у певних справах, випадки із правозастосовної практики, наукові видання (наприклад, Г. Неклюдов «Руководство к особенной части русского уголовного права»). Журнал містив окремі рекомендації щодо розкриття злочинів, приклади позитивного досвіду розслідування певних кримінальних справ.

Щотижнева юридична газета «Право» виходила друком у Санкт-Петербурзі у 1898—1916 роках. Перший номер газети мав такий зміст: «1. Вступительная статья от редакции. 2. Проектированная комиссия по пересмотру судебного уставного правила о помощниках присяжных поверенных В.О. Люстиха. 3. О значении в России иностранных судебных приговоров проф. И.А. Ивановского. 4. Обзорение практики гражданского кассационного департамента Правительствующего Сената за 1897 г. 5. Практические заметки А. фон-Резона. 6. Хроника. 7. Библиография. 8. Судебная и судебно-административная практика. 9. Справочный отдел» [6, с. 3]. У газеті друкували огляди засідань юридичних товариств міст Санкт-Петербургу, Києва, Харкова, Курська, Тифлісу, Москви тощо. В окремих випусках розглядали питання судової медицини (зокрема щодо нового способу відокремлення крові людини і тварин, 1901 р.). Газета широко розповсюджувалася за передплатою по губерніях на території українських земель. Наприклад, у 1901 році: Херсонська (197 прим.), Київська (186 прим.), Харківська (178 прим.), Подільська (64 прим.), Таврійська (59 прим.), Полтавська (45 прим.), Волинська (41 прим.), Чернігівська (32 прим.) губернії [7, с. 2395].

Видання «Судебная газета» щотижнево видавали у Петербурзі з 1882 року по 1905 рік, розповсюджували також на території України. Спрямованість видання — перегляд кримінального і цивільного кодексів Російської імперії щодо внесення до них доповнень на кшталт західноєвропейських правових норм. Постійні рубрики: «1. Движение по государственной службе. 2. На суде (разбор судебных процессов). 3. Судебная хроника. 4. Юридическая хроника (корреспонденции о практике судопроизводства). 5. За неделю. 6. Справочный указатель» [8].

Щотижневий юридичний журнал «Судебное обозрение» видавали у Санкт-Петербурзі з додатком «Библиотеки судебных процессов» упродовж 1902—1905 років. Як приклад наведемо зміст одного з номерів журналу: «1. Проблемы в праве. Проф. Э. Цетельман. 2. Судебная летопись. Из практики Правительствующего Сената по гражданскому кассационному департаменту. 3. Хроника. 4. Библиография. 5. Справочный отдел» [9, с. 2].

Усі зазначені вище періодичні видання містили інформацію із судової практики у цивільних і кримінальних справах з аналізом процесу розслідування, рекомендаціями, у тому числі й щодо недопущення процесуальних помилок.

З метою своєчасного правового інформування низових ланок тюремної системи та обміну досвідом їх роботи у 1893 році Головне тюремне управління почало видавати журнал «Тюремный вестник». Щомісячний журнал МВС Російської

імперії був інформаційно-методичним і довідковим виданням з питань тюремної та конвойної служби, містив і результати наукового аналізу із цих питань. Редакція журналу періодично видавала окремими книгами праці: «Основы тюремного дела», «Краткий отчет деятельности ГТУ за первые XXXV лет его существования», «Труды II Всероссийского съезда тюремных деятелей, состоявшегося в Петрограде в 1914 году» (у 2-х томах) тощо. Останній номер журналу вийшов у січні 1917 року [10, с. 511].

Видання «Юридическая газета» виходило у Санкт-Петербурзі двічі на тиждень у період 1892—1906 років. Газета мала безоплатні додатки «Сборник решений Уголовного и Гражданского департаментов и общего собрания Правительствующего Сената» і «Собрание узаконений и распоряжений правительства». Матеріали друкували у таких рубриках: «1. Законодательная хроника в России. 2. Обзор постановлений отечественного и иностранного законодательства. 3. Статьи и заметки по вопросам, возникающим в судебной и административной практике. 4. Корреспонденции из России. 5. Выдающиеся судебные процессы. 6. Речи известных адвокатов» [11]. Багато уваги у газеті приділяли новим криміналістичним досягненням, наприклад, фотографічному методу дослідження речових доказів, запропонованому Є.Ф. Буринським.

Щомісячний юридичний журнал «Юридическая летопись» виходив друком у Санкт-Петербурзі у 1890—1892 роках. У ньому публікували статті з актуальних питань права, а також законодавчу, судову, науково-літературну хроніку, бібліографію. Як приклад наведемо зміст одного з номерів журналу: «I. Финляндский сейм / Н. М. Коркунов. II. Освидетельствование сумасшедших в особом присутствии губернского правления / А. Ф. Кони. III. Хроника: Высочайший Манифест о Финляндском уголовном уложении; Протесты прокурорского надзора в Сибири; Гражданский иск в уголовном процессе (дело Акимова и др.); Общество для пособия нуждающимся переселенцам; Совет по земским делам; Иностранцы в России, Судебно-медицинская экспертиза. IV. Библиография: 1. Власть (коллекция). 2. Отечественные сериальные и продолжающиеся издания (коллекция). 3. Право. История. Россия. Периодические издания. 4. Юридические журналы. Россия 19—20 вв.» [12, с. 3].

Як свідчить проведений аналіз, у переважній більшості юридичних періодичних видань початку ХХ ст. висвітлювали питання матеріального права (кримінального, цивільного, земельного тощо), наводили результати аналізу норм судової практики, рішення судів з певних питань. Велику увагу приділяли кримінально-правовим нормам і питанням їх застосування під час боротьби зі злочинністю.

Типовими питаннями, що висвітлювали на своїх сторінках періодичні видання того часу, були:

- науковий аналіз чинного законодавства, обговорення проектів нормативно-правових актів, висвітлення передової зарубіжної нормативної бази;
 - законодавчі акти або витяги з них, нормативні документи уряду, рішення судових інстанцій різного рівня;
 - судова практика (кримінальні, цивільні, адміністративні та інші справи);
 - відомості про нові книги, монографії, брошури тощо;
 - наукові заходи правового характеру (з'їзди, конференції, диспути, тощо).
- Водночас серед друкованих видань початку ХХ ст. були й такі, пріоритетними

матеріалами в яких були певні вказівки та практичні рекомендації з питань застосування кримінально-правових норм, впровадження нових методів розкриття злочинів і дослідження речових доказів (наприклад, журнали «Вестник полиции», «Вестник судебной медицины и общественной гигиены», «Криминалистъ», «Юридическая летопись»).

Загалом висвітлення у періодичних виданнях актуальних питань криміналістичного змісту було зумовлено потребами практики протидії злочинності, вдосконаленням існуючих криміналістичних засобів і методів, вивченням передового досвіду розкриття злочинів, у тому числі й зарубіжного.

Проте недостатнє висвітлення проблем розслідування злочинів у юридичних виданнях (як періодичних, так й інших) на початку ХХ ст. створило підґрунтя для започаткування спеціальних криміналістичних видань. Концентрація центрів наукового розвитку криміналістики на території України у Києві, Харкові, Одесі призвела до заснування, починаючи з 1920-х років, власних періодичних видань: «Архив криминологии и судебной медицины», «Питання криміналістики та науково-судової експертизи» тощо, що цілеспрямовано висвітлювали проблеми використання криміналістичних засобів і методів (у тому числі й нових) для протидії злочинності.

Як свідчить аналіз, періодичні видання початку ХХ ст. кримінально-правового та криміналістичного спрямування сприяли розвитку криміналістики як в Росії, так і на території України завдяки інформації, яку в них публікували, а отже, їх активно використовували у своїй роботі працівники поліції, судові слідчі та судді.

Список використаної літератури

1. *Основні види*. Терміни та визначення. Державний стандарт України : ДСТУ 3017-95 [Електронний ресурс]. — [Чинний від 1996-01-01]. — Режим доступу : http://science.crimea.edu/zapiski/vidanya/dcty3017_95.pdf.
2. *МВД России* : энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://books.google.com.ua>.
3. *Журнал уголовного права и процесса* [Электронный ресурс]. — 1913. — Вып. 3. — Режим доступа : <http://www.knigafund.ru/books/56750>.
4. *Криминалистъ*. — 1882. — № 11. — 31 с.
5. *Волжинъ В.* Къ вопросу о нанесеніи увѣчій и ранъ въ дракахъ / В. Волжинъ // *Криминалистъ*. — 1882. — № 12. — С.15—25.
6. *Право*. — 1898. — 8 ноября (№ 1).
7. *Право*. — 1901. — 23 декабря (№ 52).
8. *Судебная газета* [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/periodic/pp0-abc/pp1/pp1-6453.htm>.
9. *Судебное обозрение*. — 1903. — 6 июля (№ 27).
10. *Искрина Н.А.* Тюремный вестник (Некрасов В.Ф., Полубинский В.И. *МВД России: энциклопедия*) / Н.А. Искрина. — М. : Олма-Пресс, 2002. — 623 с.
11. *Юридическая газета* [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/periodic/pp0-abc/pp1/pp1-7231.htm>.
12. *Юридическая летопись*. — 1891. — Т. 1. — № 1. — 96 с.